

<https://doi.org/10.53656/his2022-5-8-red>

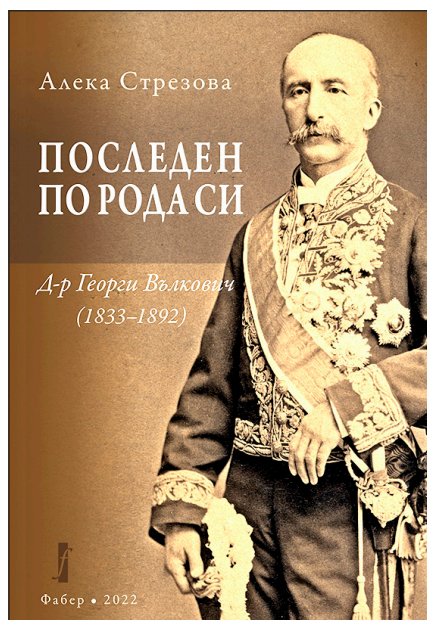
Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

ПОВЕСТВОВАНИЕ ЗА ИЗГРЯВАНЕТО НА МОДЕРНИЯ БЪЛГАРИН

Проф. Росица Стоянова

*Институт за исторически изследвания –
Българска академия на науките*

Биографичният жанр предоставя на историка разнообразни и интересни изследователски възможности. Вглеждане във времето и събитията през житейския път, мисленето и изявите на историческите личности, опит да вникне в мотивацията на поведението им, на действията или на тяхната липса, очертаване на общите черти и спецификите в манталитета на отделните поколения са едни от възможните прочити в подобен тип изследвания. Въпреки безспорните хоризонти към ново познание, които открива пред изследователя, писането на научни биографии не е предпочитана насока в работата на българските историци. Вниманието им продължава да бъде фокусирано върху големия разказ за националната ни история, върху политическите, стопанските и доста по-рядко върху културните събития и процеси. Причините за подобно negliжиране могат да се търсят в различни посоки – влияние на наследената от близкото минало историографска традиция; трудности с изворовата база, която, освен че е по правило разпръсната в различни хранилища, често и почти липсва за определени личности или е много бедна и едностранчива; и не на последно място – предварителните изисквания към подготовката на самия изследовател. А те са съществени! Доброто, обективно, но и увлекателно написано биографично четиво изисква от автора си задълбочено познаване на времето, събитията и процесите, на историческите личности

и обществените кръгове, на взаимоотношенията между тях, умения да борави с разнообразни по характер и произход източници, познания по широк кръг от регионални проблеми и пр. Трудностите се мултиплицират, когато героят на повествованието не принадлежи към групата на най-първите политически мъже, живее и твори на границата на историческите епохи и в рамките на различни региони и държавни обединения. Точна такъв е случаят с представения тук монографичен труд на д-р Алека Стрезова „Последен по рода си. Д-р Георги Вълкович (1833 – 1892)“ (Strezova 2022).

С интересите и първокласните си публикации в сферата на историята на модерната българска дипломация авторката е познато и утвърдено име в историческата ни колегия. Това, което бих искала специално да изтъкна в случая, е подчертаният афинитет, който тя проявява към биографичния жанр. Още в своя докторат, посветен на проучване формирането на българския дипломатически корпус в периода 1878 – 1912 г., тя очертава социокултурния профил на неговите представители. По-късно разширява и допълва тези портрети в редица свои публикации, и най-вече в монографичното си изследване „Българската дипломация: институции и представители 1879 – 1918“ (Strezova 2017). Опитът ѝ е обогатен с работата по обработката и издаването на автобиографията на Петър Матеев, придружена със задълбочената студия, посветена на този до голяма степен забравен общественик (Mateev 2017; Strezova 2017), с участието ѝ в публикуването (с много богат справочен материал) на спомените на видния стопански деец и политик Никола Стоянов (Stoyanov 2020). Натрупаните през годините познания, формираните умения дават възможност на авторката да пристъпи уверено към написването на научна биография на д-р Георги Вълкович.

Изборът ѝ е обоснован. Вълкович, или „докторът“, както тя обича да го нарича, е една от интересните личности от поколението, което С. Радев находчиво определя като „строители на нова България“. Наследник на богатия и с многобройни заслуги род на Чалъкови, получил високо за времето си образование, Вълкович реализира блестящите си заложби и способности в различни области – като лекар и болничен администратор, министър и дипломат. При това го прави в рамките на три държавни обединения: Османската империя, Източна Румелия, Княжество България. Интересът на Стрезова към „доктора“ очевидно датира от години и е свързан с нейните изследвания в областта на историята на българската дипломация. Но дял в написването на биографията има и щастливата случайност. Авторката споделя в уводната част, че през 2016 г. свършено случайно намира в библиотеката на Дипломатическия институт към Министерството на външните работи непознат и крайно интересен ръкопис, посветен на Вълкович. Негов автор е чиновникът в Българското дипломатическо агентство в Цариград Петър Керим. Ръкописът запалва „искрата“ и отново проработва добрият шанс. Оказва се, че в Централния държавен архив

се съхраняват напълно непознати и неизползвани от изследователите архивни документи за Г. Вълкович. Така, бих казала, че героят сам намира своя автор, а резултатът е появата на пълно, обективно, но и вдъхновено животоописание.

Структурата на монографията логично е детерминирана и следва събитията и перипетиите на житейския път на Георги Вълкович. В уводната част Стрезова аргументира избора на темата, формулира целите и задачите на изследването, споделя трудностите и предизвикателствата, пред които е изправена в процеса на създаването му. Не са пропуснати и задължителните за историческите съчинения преглед на основните извори като първично градиво на текста и аналитичен обзор на литературата, кореспондираща в една или друга степен с темата. В подробен вид те се съдържат и в приложената в края на книгата библиография.

Същинската част на изследването е разположена в три глави, всяка с по четири параграфа. Първата част, озаглавена „*В Османската империя*“, е посветена на житейския път на Вълкович до 1879 г. В нея, на базата на богат и в голямата си част нов архивен материал, Стрезова представя в детайли родовата история и семейната среда на своя герой, ранните му години, учението в Медицинското училище в Цариград и специализацията в Париж, първоначалните стъпки в медицинската практика. Изцяло приноси са страниците, посветени на престоя на Г. Вълкович в Дамаск, за което до момента не е писано почти нищо извън регистрирането на факта. Изложението на Стрезова изобилства с факти, като всички те са поставени в контекста и на фона на промените в Империята в годините на Танзимата и на обстановката в самия Дамаск. Разказът е жив, картинен, а подробностите никога не са самоцелно поднесени. Напротив, навлизайки в тях, авторката разкрива характера на своя герой, важните контакти, прераснали в дълготрайни връзки, които той поддържа през следващите години. Наред с личния живот с вещина са проследени и неговите обществени изяви в полза на българското дело – членуването в „Дружината на верните приятели“, кореспонденцията с Г. С. Раковски, включването в кръга на Цариградската българска колония, позициите и участието му в църковно националното движение и пр. Изводите, до които Стрезова достига, са балансирани и обективни – Вълкович според нея е „изявен член на българската общност в Цариград и активен деец в борбите за духовна и църковна еманципация“, без обаче да го провъзгласява за лидер на общността. А житейският и управленски опит, създадените контакти го подготвят и правят „особено подходящ за новите предизвикателства, които се явяват след възстановяването на българската държава“ (с. 121).

Следващият дял, под надслов „*В автономна Румелия и в свободна България*“, е посветен именно на участието на Вълкович във въздигането на държавата. Отличното познаване на епохата дава възможност на авторката уверено да ситира своя герой в българския обществен, политически и държавен жи-

вот. Използвайки вече познати източници, привличайки немалко нови такива, позовавайки се коректно на цялата налична литература, тя разкрива участието на своя герой в дейността на Учредителното събрание и проблематизира факта на неподписването от негова страна на Конституцията. Подробно и аналитично проследява дейността му в Източна Румелия като директор на земеделието, търговията и общите сгради, мястото, което той заема в обществения живот, личните му взаимоотношения с генерал-губернатора Алеко Богориди, оставката и преместването в София. Също така уплътнено откъм фактология е и изложението за дейността на „доктора“ в Княжеството като министър на външните работи и изповеданията (1881 – 1883), на управляващ Министерството на обществените сгради, земеделието и търговията (юни – септември 1882), като председател на Държавния съвет (14 януари – 9 септември 1883 г.) и накрая завръщането му към професията като управител на военните болници по време на Сръбско-българската война и на Александровска болница в столицата. Дейността му е многостранна, а авторката се опитва да я представи максимално изчерпателно, да очертае неговите виждания по различните проблеми на управлението, почерка му на държавник и администратор. В резултат читателят остава впечатлен от размаха на изявите на „доктора“, от гъвкавостта, но и безкомпромисността, с която прокаква идеите и намеренията си. Фактологичната уплътненост на изложението дава основание на Стрезова да направи обоснования извод, че Вълкович „оставя дълбока следа в управлението както на Източна Румелия, така и в Княжеството“, че „практическото уреждане на здрави основи на администрацията, назначаването на професионалисти“, за които той има определени заслуги, „гарантират доброто управление на страната“ (с. 304).

Подобаващо място в изложението (115 стр.) заема периодът, когато оглавява дипломатическото представителство на Княжество България в Османската империя. Тук Стрезова се чувства още по-уверена, разгръща разказа на широк исторически фон и уверено доизгражда образа на своя герой вече като дипломат. Поел поста в изключително сложната обстановка по време на т. нар. Българска криза след абдикацията на княз Александър I, той е изправен пред множество предизвикателства. По мнение на авторката, което напълно споделям, фактът, че Вълкович заема ключовия пост в Цариград, е „голям шанс за регентството“. Неговите качества на дипломатическо поприще вече са известни и проверени, той познава отлично турския менталитет, а управляващите в Османската империя са му дори лични познати. Така успява да развие успешна дейност в полза на България. Насоката, в която върви, е на решаване на проблемите чрез пряко разбирателство със сюзерена, укрепване на двустранните отношения. Стрезова проследява в детайли активността и позициите на Вълкович като дипломат – по железопътния въпрос, отношенията с Екзархията, за учебното дело в Македо-

ния, противодействието на интригите на българската политическа емиграция, по владишките берати и пр. Авторката специално подчертава доброто взаимодействие между него и титуляра на Външното министерство Григор Начович – „едно от щастливите обстоятелства за българската дипломация в кризисните дни на междущарствието“ (с. 318).

Обстоятелствата около смъртта на Георги Вълкович на 14 февруари 1892 г. са отделени в специален параграф. По мое мнение, подобно детайлно изложение по въпроса се прави за пръв път в българската историография. Новите материали, които издирва и ползва, дават възможност на Стрезова не само да изложи фактите около организирането и осъществяването на покушението, трагичния край на Вълкович, траурната церемония и последвалия съдебен процес, но и да направи предположения относно замесените лица и тяхната съдба. Обосновано, но и с известна тъга, тя заключава: „Убийците на Георги Вълкович остават неразкрити. Заподозрените за престъплението след известно време намират спокоен пристан било в родината, било в съседните страни. Доказателства липсват, а с времето става все по-трудно да се докаже съучастие в атаката. Българското правителство, от своя страна, също няма интерес да рови в тази болезнена история точно в момента, когато е възстановило дипломатическите отношения с Русия и князът получава признание от Великите сили“ (с. 433). Бих добавила, че такава е съдбата на почти всички политически убийства в човешката история.

Заключението на монографията, освен че резюмира и доизбистря изводите на авторката, направени в хода на изложението, дава и интересни оценки и впечатления на съвременници на Вълкович за неговата личност и обществена дейност.

В този си вид изследването на А. Стрезова е достижение в българската историография. Освен че въвежда в обращение непознат изворов материал, че прави многобройни конкретни допълнения и уточнения за житейския път, характера и изявите на обществената сцена на една интересна личност, каквато безспорно е Вълкович, то дава и широка панорама на времето на изграждане на новата българска държава. Написана четивно и с вдъхновение, илюстрирана с прекрасни и в голямата си част уникални фотографии, монографията дава представа за мисленето и манталитета на „модерния българин, в същността си европеец, с щипка ориенталски примес, който гради новото българско общество като баща, приятел, настойник, закрилник и ментор“ (с. 13).

ЛИТЕРАТУРА

- МАТЕЕВ, П., 2017. *Автобиография, спомени, дейност*. Съставители: А. СТРЕЗОВА, С. ПАНАЙОТОВ. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-954-322-907-9.

- СТОЯНОВ, Н. 2020. *Живот и дейност. Мемоари. Дневник*. Съставители: К. АНЧОВА, А. СТРЕЗОВА. София: Нов български университет. ISBN 978-619-233-102-3.
- СТРЕЗОВА, А., 2017. Петър Матеев и неговият житейски път. В: МАТЕЕВ, П. *Автобиография, спомени, дейност*. Съставители: А. СТРЕЗОВА, С. ПАНАЙОТОВ. София: Проф. Марин Дринов, 11 – 75. ISBN 978-954-322-907-9.
- СТРЕЗОВА, А., 2017. *Българската дипломация: Институции и представители 1879 – 1918*. София: Авангард Прима, ISBN 978-619-160-862-1.
- СТРЕЗОВА, А., 2022. *Последен по рода си: д-р Георги Вълкович (1833 – 1892)*. Велико Търново: Фабер. ISBN 978-619-00-1475-1.

REFERENCES

- MATEEV, P., 2017. *Autobiography, memories, activity*. STREZOVA, A.; PANAYOTOV, S. (compilers). Sofia: Prof. Marin Drinov. ISBN 978-954-322-907-9.
- STOYANOV, N., 2020. *Life and activity. Memoirs. Diary*. ANCHOVA, K.; STREZOVA, A. (compilers). Sofia: New Bulgarian University. ISBN 978-619-233-102-3.
- STREZOVA, A., 2017. Petar Mateev and his life path. In: MATEEV, P. *Autobiography, memories, activity*. STREZOVA, A.; PANAYOTOV, S. (compilers). Sofia: Prof. Marin Drinov, 11 – 75. ISBN 978-954-322-907-9.
- STREZOVA, A. 2017. *Bulgarian Diplomacy: Institutions and Representatives 1879 – 1918*. Sofia: Avangard Prima. ISBN 978-619-160-862-1.
- STREZOVA, A. 2022. *Last of his kind: Dr. Georgi Valkovich (1833-1892)*. Veliko Tarnovo: Faber Publishing House. ISBN 978-619-00-1475-1.

A NARRATIVE ABOUT THE RISE OF THE MODERN BULGARIAN

✉ **Prof. Dr. Rositsa Stoyanova**

Web of Science Researcher ID: AAF-9272-2019

ORCID ID 0000-0002-1087-5789

Institute for Historical Studies

Bulgarian Academy of Sciences

E-mail: rositca_st@abv.bg